

жай-күйін толық білу үшін қажетті мағлұматтардың болуы; мамандықтың оқу жоспарларына кемінде 1 кредиттік сағатты құрайтын практикалық сабақтарының экологиялық орталықтарда өткізілуін жоспарға енгізу және қамтамасыз ету; экологиялық білім беруді оптимизациялау және модернизациялау қажет, яғни, ЖОО мен экологиялық орталықтар арасында шығармашылық байланыстың болуы, ізденіс жұмыстарына бірлесіп жетекшілік жасай отырып, іс-шараларды бірлесіп атқаруы; экологиялық зерттеулер үшін қолданылатын заманауи қондырғылардың орталықтандырылған экологиялық зертханаларда болуы (бір қалада бірнеше ЖООбар, олардың барлығы мемлекет қаржысынан жаңа қондырғыларды сатып алуы тиімді емес, себебі шет елдерден алынатын әр қондырғының құны миллион теңгеден артық деуге болады).

Сонымен кейбір жаратылыстану мамандықтары үшін экологиялық білім беру мәселелерін түбегейлі тиімді шешу үшін мемлекеттік білім бағдарламаларындағы мазмұнын жетілдіре түсу қажет болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Концепция экологического образования Республики Казахстан. Астана, 2002.-4б.
2. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі. Алматы, 2007.-6б.
3. Концепция экологической безопасности Республики Казахстан. Астана, 2002.-8б
4. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы– 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы
5. Жатқанбаев Ж. Экология негіздері: оқулық/- Алматы: Зият, 2004.-42б.
6. Төлеубаев Б.Ә. Радиациялық қауіпсіздік негіздері (ережелері, қағидалары, шаралары): оқу құралы / Б. Ә. Төлеубаев.-Павлодар: ЭКО, 2009.- 72 б.
7. Қалжігітов Қ.С., Төлемісова А.М., Приходько Н.Г., Исаев К.Ш.; «Өмір-тіршілік қауіпсіздігі» оқу құралы / Қалжігітов Қ.С.-Алматы, 2004.-11б.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-5496.40>

М.Қ.Қанабекова¹ С.А.Асанбаева²

¹²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА СӨЙЛЕУ ЭТИКЕТІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақалада болашақ педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда тілдік қарым-қатынас мәдениетін жетілдіру, сөйлеу этикетіне тән нормалар мен ұлттық құндылықтар жүйесін игерту, сондай-ақ әдептілік шарттарын ұстанудың дәстүрлі қағидаларын меңгерудің жолдары қарастырылған. Сондай-ақ, студенттерді сөз саптау өнері мен тілдік талғампаздыққа, рухани-мәдени сауаттылыққа тәрбиелеу мәселелері де сөз болады. Сөйлеу этикетін меңгерген болашақ маман адамгершілік, мейірімділік, сыпайылық, имандылық тәрізді ұлттық санадағы дүниетанымдық құндылықтарды бойына сіңіре отырып, жан дүниесі рухани бай болып, ізгілікке тәрбиеленеді. Студенттерге сөз әдебі туралы нақты теориялық білім қалыптастыру, шаршытоп алдында этикалық-эстетикалық ұстанымдарға негіздей сөйлеуге дағдыландыру мен ұлттық этикалық құндылықтарға негізделген сөйлеу әдебінің болашақ кәсіби мамандығына сәйкес, жеке тұлғалық мәдениетін жетілдірудегі маңыздылығын ашу мақсатында тәрбиелік дәріс сабағының қысқаша мазмұны да ұсынылды.

Түйін сөздер: сөз мәдениеті, норма, сөз әктісі, сөйлеу этикеті, прагматика, адресант, адресат, коммуникативтік уақиға, әлеуметтік-тұрмыстық қатынас әдебі, ресми-іскерлік қатынас әдебі, т.б.

Қанабекова М.Қ.¹ Асанбаева С.А.²

¹²Kazakh national women's pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

THE ROLE OF SPEECH ETIQUETTE IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Abstract

The article discusses ways to improve the culture of language communication in the formation of professional competence of future teachers, mastering the system of national values inherent in speech etiquette, as well as studying the traditional principles of ethical standards.

The issues of education of students' speech culture, speech culture, cultural literacy are also touched upon. The education of a culture of speech is a moral problem that has social significance. Man's upbringing and culture are clearly manifested in the ability to translate thought into words, the manner of speaking and communicating, and the wealth of vocabulary. Students were offered a brief summary of the educational lecture session with the aim of forming clear theoretical knowledge about the ethical and aesthetic approach to established principles and to reveal the importance of speech etiquette based on national ethical values in improving personal culture in accordance with the future professional specialty.

Key words: speech culture, norm, speech act, speech etiquette, pragmatics, addresser, addressee, communicative situation, ethics of social relations, ethics of official business communication, etc.

Канабекова М.К.¹ Асанбаева С.А.²

¹²*Казахский национальный женский педагогический университет*

РОЛЬ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

В статье рассматриваются пути совершенствования культуры языкового общения в формировании профессиональной компетентности будущих педагогов, освоения системы национальных ценностей, присущих речевому этикету, а также изучения традиционных принципов соблюдения этических норм. Также затронуты вопросы воспитания культуры речи студентов, речевой культуры, культурной грамотности. Воспитание культуры речи – проблема нравственная, имеющая социальную значимость. Воспитанность и культура человека ярко проявляются в умении оформлять мысль в слова, манере говорить и общаться, богатстве словарного запаса. Студентам было предложено краткое содержание воспитательного лекционного занятия с целью формирования четких теоретических знаний об этико-эстетическом подходе к устоявшимся устоям и раскрыть важность речевого этикета, основанного на национальных этических ценностях, в совершенствовании личностной культуры в соответствии с будущей профессиональной специальностью.

Ключевые слова: культура речи, норма, речевой акт, речевой этикет, прагматика, адресант, адресат, коммуникативная ситуация, этика социально-бытовых отношений, этика официально-делового общения и др.

Қазақстан Республикасының рухани-элеуметтік салаларындағы оң өзгерістер, білім беру жүйесіндегі жаңа қадамдар бәсекеге қабілетті және элеуметтік сұранысқа ие халықаралық деңгейдегі жоғары білікті педагогтар даярлаудың қажеттілігін көздеп отыр. Осыған орай жаңашыл педагог мамандар даярлау ісі, ең алдымен, ұлттық рухани құндылықтар жүйесіне, халықтық тәрбие ұстанымдарына негізделген, білім берудің қазіргі заманауи технологияларына құрылған оқыту жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

Жоғары оқу орындарында оқытылатын «Сөз мәдениеті» пәнінің басты талабы – студенттерді сөз саптау өнеріне, тілдік талғампаздыққа және рухани-мәдени сауаттылыққа тәрбиелеу. Ол үшін студент жастардың тілдік қарым-қатынас мәдениетін көтеруде сөйлеу этикетіне тән нормалар мен ұлттық құндылықтар жүйесін ғылыми негізде тереңірек танып-білуі, сөйлеудегі әдептілік шарттарын ұстануға тәрбиеленуі аса қажет-ақ.

Жаңа ғылыми бағыт-бағдарлар аясында дамып отырған қазақ сөз мәдениетінің де басты ұғымдары мен категорияларын, теориялық негіздерін айқындау мен сөздің қатысымдық сапаларын антропоэлектік бағытқа сәйкес зерттеп-зерделеу – қазіргі тілтанымдағы әлі де өткір мәселелердің бірі

екендігі даусыз. Бұл бағытта оның теориялық концепцияларын ғылыми түрде саралауды мақсат еткен зерттеу жұмыстары жүргізіліп келеді әрі оны оқыту ісінде жүйелі де тиянақты түсінік-танымды қалыптастыру жолға қойылып отыр. Осыған орай сөз мәдениетіндегі этикет нормаларды, әдептілік шарттарын игеру мен оны ұстану тілдік қатысымның барлық түрінде, әсіресе бүгінгі студент жастардың қарым-қатынас мәдениетін көркейте түсуде маңыздылығы зор. Өйткені адамгершілік, мейірімділік, сыпайылық, имандылық тәрізді ұлттық санадағы этикалық құндылықтарды бойына сіңіре білген, зердесіне ұялата білген болашақ маман иесі ешбір мәдениетсіз әрекеттерге бой алдырмайды, жан дүниесі рухани бай болып, ізгілікке тәрбиеленеді. Демек, пәнді игеру нәтижесінде студенттердің сөз әдебі туралы білік-танымы артады, мәдени қарым-қатынас орнатудағы этикалық қызмет атқаратын тілдік бірліктерді теориялық тұрғыдан жетік меңгереді, оны тілдік тәжірибеде орынды қолдана білуге, яғни этикалық-эстетикалық ұстанымдарға негіздей сөйлеуге дағдыланады.

Өркениетті қоғам талабына лайық, білімді мамандар даярлау үшін этикалық, дүниетанымдық, мәдени құндылықтарды терең игертуде сөз мәдениетінен дәрістер оқып, тәжірибелік сабақтар жүргізудің маңыздылығы мен тиімділігі аса зор

Сөз мәдениеті ғылым саласын зерттеу мен оны оқыту ісі бұған дейін негізінен тілдік-құрылымдық жүйеде көбірек жүзеге асырылып келсе, соңғы кезеңде антропоэзеттік бағытты бағдарға ала отырып этикалық аспектіде қарастыру, сөз әдебі нормаларын теориялық тұрғыдан меңгерту белсенді сипат иеленіп отыр.

Сөз этикеті терминдік ұғымы ғылымда адамдардың өзара қарым-қатынасына қатысты орныққан әдеп ережелерінің жиынтығы ретінде қалыптаса түсті. Ғалым Н. Уәлидің тұжырымы бойынша, сөз этикеті – этикалық нормалар мен қарым-қатынастың әртүрлі жағдаятына тән тілдесу ережелерінің жиынтығы болып табылады - дей келіп, сөз этикасы дүниетанымдық компоненттерден, этикеттік компоненттерден және эстетикалық элементтерден тұратын күрделі құрылым екендігін, әр компоненттік құрылымның ғылыми негіздерін ашып көрсетеді [1, 68].

Адамдардың ресми не бейресми жағдайдағы қарым-қатынасы тіліміздегі арнайы этикеттік бірліктер арқылы жүзеге асырылады. Зерттеуші Н.И.Формановская этикеттік бірліктерді тақырыптық топтарға жіктеп отырып, олардың мынадай түрлерін атап көрсетеді: *сәлемдесу; назар аудару; танысу; шақыру; өтіну; ақыл-кеңес беру, ұсыныс жасау; шақырудан, жауап беруден бас тарту немесе келісу; пікірлесушінің ойымен келісу/келіспеу; кешірім сұрау; шағымдану; тынышталдыру, қайғысына ортақтасу; көңілін аулау, көтермелеу; ұнатпау; кінә қою; құттықтау, тілек білдіру; ризалық білдіру; қоштасу* [2, 59].

Ғалымдар негіздеген ғылыми ой-пікірлерді түйіндей келгенде, әр ұлттың дәстүрлі сөз саптау мәдениетінде сөз этикетінің өзіне тән орныққан нормалары мен ерекшеліктері болатындығы, адамзат игілігі үшін этикалық құндылықтардың мәні зор екендігі даусыз. Сондықтан әрбір адамның белгілі мәдени-тілдік ұжымның мүшесі ретінде, сөз әдебіне тән дәстүрлі қағидалар мен рухани құндылықтарды құрметтеуі, ұстануы қажет. Сөйлеу әрекетінде оған жете мән берілмесе, қарым-қатынас мәдениетіне кері әсерін тигізеді. Яғни этикалық норма талаптарына қайшы сөз әрекеттері орын алады: дауыс көтеру, айқайлау, шәңкілдеу не болмаса адамның сәлемін алмау, үлкенге ізет-құрмет көрсетпеу, бейпіл сөздерді қолдану, адамның сыртынан жағымсыз пікір айту, арыз жазу т.б. жайттар кездеседі.

Күнделікті тілдік қарым-қатынаста да, іскерлік жағдайда да сөз әдебін, сөз этикеті нормаларын сақтау әрекеті қандай дәрежеде көрінеді? Әдептіліктің өлшемдеріне нелер жатады? Ұлттық сипатқа ие этикеттік бірліктердің мәні неде? Қазақ сөз әдебін тереңірек зерттеп-зерделеудің қажеттілігі, маңыздылығы қандай? Осындай мәселелердің шешімін табуға құрылған проблемалық дәріс сабағының мазмұнын талдауға алайық.

Дәрістің басты мақсаты: сөз мәдениетін этикалық аспектіде зерттеудің негіздерін айқындау; сөз этикасының нормаларына қатысты жаңа теориялық ақпараттармен таныстыру, этикеттік таңбалардың ұлттық сипатын ашып көрсету.

1) сөз этикасының маңыздылығына жалпы сипаттама беру.

2) «норма», «сөз актісі», «этика», «тілдік қатынас» ұғым-категорияларының арақатынасын анықтау, тұжырымдау;

3) сөз этикасын құрайтын негізгі компоненттер жайындағы көзқарастарды жүйелеу, ғылыми негіздеу;

4) сөз этикасының атқаратын қызметтерін, өзіндік сипат-белгілерін көрсету;

5) этикалық норма түрлерін айқындау, олардың вербалды, вербалды емес ерекшеліктерін сипаттау.

6) этикалық нормадан ауытқу себептерін ашып көрсету.

Дәріс барысында сөз этикеті және мәдениетті қарым-қатынас нормалары туралы нақты теориялық білім қалыптасады; этикет таңбалардың вербалды, бейвербалды жүйесін меңгереді; этикалық норма ерекшеліктерін тілдік қатынас түрлерінде тиімді қолдана білуге үйренеді, әдепті сөйлеуге дағдыланады.

Қойылған мақсаттар мен міндеттерге жету үшін оқытушы тарапынан жаңа білім беру проблемалық әрекетпен ұйымдастырылып, проблемалық жағдаят туғызатын материалдар ұсынылады. Студенттердің ойлау әрекетін тудыратын қосымша ақпарат-деректер келтіріледі. Өз бетімен ізденуге, проблемалық сұрақтың шешімін табуға әрекеттер жасалынады.

Дәрістегі басты тұлға: студент – оқытушы. Басты проблеманы студенттер айқындайды, оның шешімін оқытушымен бірлесе отырып табады.

Дәрістің мазмұндық құрылымы:

1. Сөз әдебі (этикеті) туралы жалпы түсінік.
2. Сөз этикетін құрайтын негізгі компоненттер.
3. Сөз этикетінің түрлері мен атқаратын қызметтері.
4. Сөз этикетінің ұлттық сипаты.
5. Қаратпалардың этикеттік қызметі.
6. Этикалық норманың бұзылуына әсер ететін факторлар.

Дәріс барысында қолданылатын тірек сөздер: сөз әктісі, мәтін, норма, этика, мәдениет, прагматика, риторика, сөз этикеті, адресант, адресат, коммуникативтік уақиға, этикеттік қаратпа, шешендік сөз, пікірсайыс, тілдік қатынас, әлеуметтік-тұрмыстық қатынас әдебі, ресми-іскерлік қатынас әдебі, т.б. Төмендегідей әдістерді қолданамыз: тақырыпты теориялық-тәжірибелік тұрғыдан меңгерту әдісі, проблемалы-ізденім, жаңа білімді тексеру әдісі.

Дәріс мынадай кезеңдерден тұрады:

1. Студенттерге дәрістің мақсат-міндеттері, негізгі идеялық мәселелері ұсынылып, сабақ соңында студенттердің белсенді қатысуы, дәрісті өз мақсаттарына жету тұрғысынан талдап, оны бағалайтындықтары ескертіледі.

2. Ой қозғау кезеңі.

Тақырыпқа ену сұрақтары:

1. Сөз мәдениетінің ғылыми негіздерін не құрайды?
2. Қазіргі норма түрлері айқындалып, ғылыми тұрғыдан негізделген бе? Қай ғалымдар еңбектерінде сараланып, дәйектеліп берілген?
3. Тілдік қарым-қатынас дегенді қалай түсінесіз? Ол қандай түрлерге бөлінеді?
4. «Сіз деген – сөздің сынығы, сен деген – сөздің анығы» деген мақалдан нені аңғаруға болады?
5. «Жақсы сөз – жарым ырыс», «Кесірлі ауызда – кесапатты сөз» деген қолданыстарда сөз әдебі тұрғысынан қандай ой айтылады?

Жеке жұмыс. Осы тақырып бойынша не білемін? Не білгім келеді? Жаңа білім қандай пайда әкелмек? (өзіндік пікір-көзқарастарын арнайы плакатқа жазады). Үйден жазып келген конспектісіндегі тірек сөздердің астын сызады (2-4 минут).

3. «Проблеманы айқындау» кезеңі. Оқытушының кіріспе сөзі, оның қатысуымен тақырып бойынша өзекті проблемалар айқындалады. Мысалы:

1. Сөз әдебі дегенді қалай түсінесіз?
2. Сөз этикасының нормалық жүйесі болуы мүмкін бе?
3. Сөз әдебінің атқаратын қызметтері қандай? Оларды қалай жүйелеп топтауға болады?
4. Сөз этикетінің ұлттық сипаты дегенді қалай түсінесіз? Сөйлеу әдебіндегі тілдік емес (бейвербалды) белгілердің ұлттық дәстүрмен қандай байланысы бар?
5. Қаратпалардың этикеттік қызметте жұмсалы мүмкіндігі қандай? Қазіргі таңда қаратпа сөз әдебі қоғамдық-саяси тұрғыдан өткір мәселе ретінде танылып отыр ма?
6. Байырғы наным-сенімдер сөз әдебіне, этикеттік мәнге қалай ие болған? «Ат тергеу», «Сәлем ету», т.б. ескірген наным-сенімдер деп түсінеміз бе?
7. Бата беру этикет формулаларын мазмұнына, айтылу жағдаятына қарай қалай жіктеуге болады?

7. Қазіргі теледидар хабарларындағы этикалық норманы ұстану бағыты қандай дәрежеде деп ойлайсыз?

8. Этикалық нормаға қайшы келетін фактілер тілдік қатынаста жиі орын ала ма? Себептері қандай?

4. «Проблеманы шешу» кезеңі. Топтық жұмыс. Әр топ өздері айқындаған проблеманы шешу жұмысымен айналысады, белсенді интерактивті әдістерді қолданады (15-20 минут). Оқытушы әр проблеманы шешуде Ойталқы, пікір алмасу түрінде әрекет жасайды. 1-топтың мәселесі бойынша Сөз әдебі дегенді қалай түсінесіз, оның негізі неде? Сөз әдебінің атқаратын қызметі не? Оларды қалай жүйелеп топтауға болады? деген сұрақтарға өзіндік ой-көзқарастарын жүйелеп, кестеге түсіреді. 2-топтың мүшелері Сөз этикасының нормалық жүйесі болуы мүмкін бе? Болса этикалық норма түрлері ғылымда сараланып айқындалған ба? Қай ғалымдар еңбектерінде ғылыми негізделген? Бұл мәселедегі ғылыми көзқарастардың ұқсас болуы себебін анықтайды, өз ойларымен бөлісіп, білгендерін толықтырады, өзінде туындаған сұрақтарды жазып қояды, өзіндік ой жинақтайды. Немесе Сөйлеу этикетіндегі тілдік емес (бейвербалды) белгілердің ұлттық дәстүрмен қандай байланысы бар? Байырғы наным-сенімдер сөз әдебіне, этикеттік мәнге қалай ие болған? «Ат тергеу», «Сәлем ету», т.б. этикалық бірліктерді ескірген наным-сенімдер деп түсінеміз бе? деген мәселеде 3-топтың мүшелері өз пікірлері мен шешімдерін сызба жаттығулар мен Т-кесте, кластер, концептуалды кесте, слайдтар арқылы жүзеге асырады не презентация жасайды. Олардың жаңа білімі, өзіндік пікірлері диалог (ойталқы) нәтижесінде қалыптасады. 4-топтың мүшелері Қаратпалардың этикеттік қызметте жұмсалы мүмкіндігі бар ма? Қазіргі таңда қаратпа сөз әдебі қоғамдық-саяси тұрғыдан өткір мәселе ретінде танылып отыр ма? Немесе бүгінгі теледидарда этикалық норманы ұстану бағыты қандай дәрежеде көрінеді? тәрізді күрделі мәселелерді шешуде бұл салада зерттеуші ғалым Н.Уәлидің сұхбаты бейнетаспа арқылы көрсетіледі, ондағы ой-пікірлеріне назар аудартылады.

Оқытушы мен ғалымның ой-пікірлері, қысқаша баяндауы негізінде студенттер өз тобының проблемасын шешуде нендей мәселеге мән беру керектігін айқындайды, проблема болып отырған мәселеге өз қатысын (бұрыннан білетін, жаңадан білген, маңызды немесе қиындық туғызған жайттарды) анықтайды.

5.«Проблема шешімін қолдану» кезеңі. Проблемалық мәселелер бойынша шешім қабылдау кезеңінде оқытушы тарапынан студенттердің жаңа мағлұмат бойынша қандай білім алғандығы жөнінде пайымдалып, өздерінің жаңа білімге баға беру үрдісі ұйымдастырылады.

Топтық талқылау. Студенттер осы сабақта білгендері мен үйренгендерін тұжырымдайды, игерген білімнің қолданысы туралы ой бөліседі, «жаңа білімнің пайдасы қандай?», «Бұл білімді дамыту үшін ары қарай не істеймін?» тәрізді сұрақтарға жауап іздейді.

Бағалау. Студенттердің алған жаңа білімдерін анықтау мақсатында төмендегі сұрақтар қамтылған ұяшықтар слайд арқылы көрсетіліп, жауаптары мен өзіндік ой-пікірлері тыңдалып, ойталқыға түседі.

Бекіту сұрақтары:

1. Адамдардың дидарласуына дәнекер болатын дәстүрлі ұғымдарға нелер жатады?
2. Сыпайы қатынасты жүзеге асыратын этикеттік құралдарды атап көрсетіңіз.
3. Қарым-қатынас жағдаятына (ресми, бейресми, бейтарап) және сөйлеушілердің әлеуметтік ерекшелігіне қарай амандасудың қандай түрлері қалыптасқан?
4. Ұлттық мәдени құндылықтарға не жатады?
5. Сөйлеу этикетіне қатысты мақал-мәтелдер мен қанатты сөздерді келтіріңіз. Олардың Сөз әдебі ұғымымен қандай байланысы бар?
6. Адам ойын жүйелі де сыпайы жеткізу үшін нені меңгеру керек?
7. Мына тілек сөздер қандай жағдаятта айтылады? (*Абыройлы бол; Абыройың артып, мерейің үстем болсын; Өркенің өссін; Ас дәмді болсын; Еңбегің жемісті болсын; Тілің шешен, ойың көсем болсын; Ұлыс береке берсін*).
8. Өзіңіздің қатар құрбыңыз этикет таңбалардың вербалды емес қандай түрлерін жиі қолданады?

Өздік жұмыс. Студенттердің алған білімдерін тереңдету мақсатында оқытушы тарапынан *Сәлем түзелмей, әлем түзелмейді* деген тақырыпта жазбаша түрде Эссе жазу тапсырылады.

Кері байланыс. Студенттер сабақтың өту деңгейі, білімді игеру мүмкіндігі туралы өз пікірлерін шығу парағын толтыру арқылы жүзеге асырады (Қызықты/қызықты емес. Не білдім? Жаңа білімнің пайдасы қандай?).

Дәріс мазмұнын игеру нәтижесінде ұлттық этикалық құндылықтарға негізделген сөйлеу әдебінің студенттердің болашақ кәсіби мамандығында, жеке тұлғалық мәдениетін жетілдіруде маңызы зор

екендігі тұжырымдалады. Сөйлеу этикеті – белгілі бір заңдылыққа бағынған, ішкі құрылымы мен нормасы бар біртұтас жүйе екендігі айқындалады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері: филол. ғыл. докт. ... дисс. – Алматы, 2007. – 328 с.
2. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения. М., 1989.
3. Балақаев М., Серғалиев М. Қазақ тілінің мәдениеті. А., 2006.
4. Бейсембаева З., Қанабекова М. Стилистика және тіл мәдениеті: Оқулық. А., 2017.
5. Әлкебаева. Д. Сөз мәдениеті: Оқу құралы. А., 2009.
6. Асыллов Ұ., Нұсқабайұлы Ж. Әдеп: ынабаттылық дәрістері. А., 1998.
7. Қобланова А. Сөз әдебі. А., 2001.

МРНТИ 14.09.35

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-5496.41>

А.Ю. Губенко¹, Н.Н. Хан²

¹² *Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан*

ПРОБЛЕМА БУЛЛИНГА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Данная статья подробно раскрывает специфику проявления агрессии, физического и морального негативного воздействия на детей в школьной среде, подробно раскрыто и объяснено понятие «буллинг». Рассмотрены основные мировые достижения в области борьбы с этим явлением. Проанализированы структуры и особенности профилактических и антибуллинговых программ, созданных в разных странах мира в период с 80-х годов 20-го века и до нынешнего времени. Также в статье приведен краткий список авторов научных работ, раскрывающих проблему травли и насилия среди школьников. Рассмотрены основные факторы, которые оказывают положительное влияние на стабилизацию и устранение буллинга в учебном коллективе. Показывается необходимость подготовки будущего педагога к работе с детьми, подверженными негативным влияниям со стороны сверстников.

Ключевые слова: буллинг, будущий педагог, антибуллинговые программы, профилактические программы, образовательная среда.

А.Ю. Губенко¹, Н.Н. Хан²

¹² *Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ БУЛЛИНГ ПРОБЛЕМАСЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада балаларда мектепте агрессияның пайда болу ерекшелігі, физикалық және моральдық жағымсыз әсерлер егжей-тегжейлі айтылған, «қорлау» ұғымы жан-жақты сипатталған және түсіндірілген. Осы құбылыспен күрес саласындағы негізгі әлемдік жетістіктер қарастырылған. XX ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап қазіргі уақытқа дейін әлемнің әртүрлі елдерінде жасалған алдын-алу және қорлауға қарсы бағдарламалардың құрылымы мен ерекшеліктері талданған. Мақалада сонымен қатар мектеп оқушыларының арасындағы қорлау мен зорлық-зомбылық көрсету проблемаларын ашатын ғылыми жұмыстар авторларының қысқаша тізімі берілген. Оқу ұжымындағы қорлық көрсетуді тұрақтандыруға және жоюға оң әсер ететін негізгі факторлар қарастырылған. Болашақ педагогты дайындау қажеттілігі көрсетілген.